

İşlem Maliyeti Teorisine Genel Bir Bakış

Burcu Buyuran¹

Özet

Örgütleri anlamak üzerine inşa edilen işlem maliyeti teorisi literatürde yer edinen önemli teorilerden biri olup, başta Ronald Coase, Oliver Williamson ve Yochai Benkler olmak üzere birçok bilim insanının katkıları ile geliştirmiştir.

Çalışmanın temel amacı işlem maliyeti teorisine genel bir bakış açısı kazandırmak ve literatür inceleme ile eksik kalan noktaların tespit edilmesini sağlamaktır. Bu kapsamda ilk olarak teorinin temelleri anlatılmış daha sonra literatür incelemesi ile teori üzerine yapılan çalışmalar tespit edilmiş ve sonuç olarak literatür ile ilgili eksiklikler tespit edilmeye çalışılmış ve öneriler sunulmuştur.

GİRİŞ

Dünyada yaşanan yoğun değişim dalgası ile gelen belirsizlik ortamı gerek bireysel gerekse örgütlerde davranışsal düzeyde değişik yaklaşımlara sebebiyet vermektedir. Bu kapsamda örgüt davranışlarını incelemek adına çeşitli kuram ve teoriler geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlarından biri de işlem maliyeti yaklaşımıdır. Ekonomi ile örgüt kuramının ortak paydası olarak kabul edilen bu çalışma alanı, geleneksel teorinin rasyonellik kavramları, ekolojik yaklaşım ve örgüt yapılarını klasik iktisat ile bütünleştiren bir alandır (Koçel2011:35). Geleneksel ekonomiye göre bilgi tüm yatırımcılara eşit zamanlı dağıtılmakta bilgilendirme süreci ise işlem maliyeti olmadan yürütülmektedir. Ancak gerçek yaşamda bu derece etkin bir piyasa gerçekleşmemektedir. Örgütlerin dış çevresi olan müşteri ve yatırımcıları işlemler ile ilgili bilgiyi temin etmek amacı ile belli başlı iş süreçlerini takip etmelidir. Bilgiyi elde etmek amaçlı her bir faaliyeti içeren aktiviteler karşımıza işlem maliyeti olarak çıkmaktadır. (Thompson ve Youanyou,2015). İşlem maliyetleri, yöneticilerin ve çalışanların müşteri ve

1 Dr. Öğr.Üy., Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO, bbuyuran@gantep.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0001-5022-7383>

tedarikçi bulmak için sarfettikleri zamanı, ulaştırma maliyetlerini, toplantı ve sarf malzeme giderleri olarak karımıza çıkmaktadır.

İşlem Maliyeti kuramının temelleri, iktisatçı Ronald Coase'nin 1937 yılında yayınlamış olduğu örgütler neden vardır sorusunu "The nature of the firm" makalesinde ele alması ile atılmıştır. Coase bu yaklaşımı ile piyasa ve örgüt ayırımı yaparak eğer piyasalar etkin ise, o zaman ne için örgütler var? sorusunu sorgulamıştır. Daha sonra Oliver Williamson 1975, 1979, 1981 ve 1985 yıllarında Coase'nin "örgütler neden vardır? Sorusuna dayanan yaklaşıma yeni ve farklı bir bakış açısı katarak işlem maliyeti kuramını geliştirmiştir. Williamson işlem maliyetleri teorisine en önemli katkısı hakların ekonomide nasıl tahsis edileceğinin tespiti olmuştur. Oliver Williamson ve Ronald Coase örgüt ve piyasayı birbirinin alternatifi olan düzenleyici araçlar olarak görmüş, örgütü otorite ilişkileri, piyasayı ise fiyat mekanizması üzerinden düzenleyiciler olarak nitelemişlerdir (Kalemci, 2012: 118).

Coase, işlem maliyetlerini piyasa sistemini kullanmanın maliyetleri olarak görmektedir. Williamson'a göre işlem; alıcı ile satıcı arasındaki mal ve hizmetlerin değişimi, işlem maliyeti ise değişim süreci içerisinde ortaya çıkan maliyetler olarak tanımlanmıştır. İşlem maliyeti kuramındaki temel mesele işlemlerin "örgüt içinde mi?" yoksa "piyasada mı?" daha verimli gerçekleşeceğidir. Günümüze kadar işlem maliyetleri ile ilgili yapılan araştırmalar ekonomi, organizasyon, hukuk, sosyoloji, pazarlama, finans, muhasebe ve operasyon yönetimi dahil olmak üzere birçok farklı alanlarda ortaya çıkmıştır (Geyskens ve diğerleri, 2006:519).

Teorinin temel odak noktaları, işlem ve bunlardan doğan maliyetlerdir. İşlem alıcı ile satıcı arasındaki değişimi ifade ederken, işlem maliyetleri ise değişim sürecinde doğan maliyetleri ifade etmektedir. Williamson(1975, 1985), değişim ile ortaya çıkan maliyetleri beş grupta toplamaktadır:

1. *Piyasa araştırmasından doğan maliyetler*; Örgütlerin hedefindeki ürün/hizmeti üreten firmaların belirlenmesi ile ilgili maliyetleri içerir.
2. *Sözleşme süreci ile ilgili maliyetler*; Pazarlık ve karar sürecindeki maliyetleri içermektedir.
3. *Performansın izlenmesi ile ilgili maliyetler*; ürün/hizmet üreten tarafın kalite yönünün tespiti sırasında gerçekleşen maliyetlerdir.
4. *Yasal işlem maliyetleri*; Sözleşmede yer alan maddelere uyulmadığında, bu süreçte yasal prosedürlerin yarattığı maliyetleri içerir.

5. *Fırsat maliyetleri*; Kaynaklar diğer bir alternatif faaliyetler için kullanılmış olsaydı, diğer faaliyetin gerçekleşmemesi nedeniyle doğan maliyetlerdir.

İşlem maliyetleri teorisine göre, alım satımının bir maliyeti vardır. İşlem maliyetleri, mal veya hizmetlerin üretim maliyetlerinden farklıdır. İşlem maliyetlerinde analiz edilen birim mal veya hizmetler değil her bir işlemdir.

Kuram özet olarak aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Sargut Ve Özen, 2010:21-22). :

- *Varlık* Bilimsel Olarak Gerçekçi,
- *Bilgi* Bilimsel Açıdan Pozitivist,
- *İnsan Doğası Açısından* İndirgemeci,
- *Yöntem Bilim Çerçevesinde* Genel Yasa Koyucu,
- *Dayandığı Toplum Kuramı* Uzlaşmacı,
- *Örgütü Tanımlama Biçimi* Ussal-Açık,
- *Çevreyi Tanımlama Biçimi* Ekonomik Çevre,
- *Çevre-Örgüt İlişkisinde* Çevreyi Örgütten Ayıran Sınırların Geçirgenliği-Verimli Sınırlar, Örgütsel Değişim Uyum,
- *Analiz Düzeyi* Mikro,
- *Temel Araştırma Sorusu* Örgütler Neden Vardır,
- *Temel Katkısı* Farklı Türdeki İşlemlerin Maliyetlerini Minimize Eden Yönetişim Biçimlerinin Belirlenmesi,
- *Araştırma Niyeti* Bilimci-Yönetimci,
- *Örgütsel Başarının Temel Kustası* İşlem Maliyetlerini minimize eden Yönetişim Mekanizmasını Kullanmak, Yöneticiye Bıçığı Rol İşlem Maliyetlerini minimize eden Yönetişim Mekanizmasını Seçmek

1. İşlem Maliyeti Kuramının Varsayımları

John R. Commons'un 1934'te işlemlerin iktisadi analizin temel birimi olduğunun altını çizmiş, Ronald Coase'in 1937'de yazdığı The Nature of The Firm adlı makalesi, Friedrich Hayek'in 1945'te yazdığı The Use of Knowledge in Society adlı makalesi ile iktisat yazınından işlem maliyeti kuramına katkı yapan isimler olmuşlardır. Chester Barnard, Herbert Simon, Garniege Okulu ve James Thompson gibi isimler işlem maliyeti kuramına örgüt kuramı alanından katkı yapan isimlerdir. Karl Llewelly 1931 yılında

yaptığı ‘katı sözleşmeler’ ve ‘gevşek sözleşmeler’ çalışmalar ile işlem maliyeti alanına katkı sağlamıştır.

Williamson işlem maliyetini tanımlarken sözleşmelerden kaynaklanan maliyetlerin önemini vurgulamıştır. Williamson işlemleri piyasa ya da hiyerarşi gibi iki temel araç ile tamamlanacağını işaret etmiştir. Buradaki hiyerarşi örgüt yerine kullanılmıştır. Bu iki araç işlem maliyeti kuramında yönetim mekanizmaları olarak adlandırılmaktadır (Barney ve Hesterly, 1996:117). İşlem araçlarından piyasa fiyat, rekabet ve sözleşmelere bağlı iken, hiyerarşi aracı ise yönetici denetiminde, iki tarafı bir araya getirerek alım satımı gerçekleştiren yönetim mekanizmasına bağlıdır.

İşlem maliyeti kuramındaki odak konu işlemlerin ‘işlemlerin örgüt içerisinde ya da piyasada mı daha verimli gerçekleşeceğidir. (Williamson, 1998:30).

2. İşlem Maliyetini Etkileyen Faktörler

İşlem maliyetlerini etkileyen iki temel faktör bulunmaktadır. Bu faktörler beşeri ve işleme konu olan maliyetlerdir.

Beşeri faktörler fırsatçılık ve sınırlı rasyonellik varsayımları olmak üzere iki varsayım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fırsatçılık, kişilerin menfaatleri yönünde hareket etme dürtüleridir (Orbay, 2002: 559-560). Kurnazlıkla kişisel çıkarlarını artırma eksik veya çarpıtılmış söylemler, saptırmalar, gizleme, yanıltma anlamına gelmektedir. (Hill,1990:500). Fırsatçılık, aynı zamanda dürüst davranan ancak anlaşmazlık sorunu yaşayabilen karar birimlerini de içermektedir (Yılmaz, 2002:158). İşlem maliyeti yaklaşımına göre temel varsayım bu riskin beşerî yaratılıştan kaynaklı olmasıdır. Fırsatçı davranış nedeniyle beşerî faktörlerin bir diğeri olan sınırlı usallık sorunu ortaya çıkar. Williamson’a göre fırsatçılığın önlenemesinin en temel yolu etkili yönetim yapısı kurmak ve özendiricilerini sağlamaktır.

Sınırlı usallık, örgütün çevresi ve sözleşme taraflarında yetersiz bilgi olduğu zaman ortaya çıkar ve eksik bilgi çalışanların veya tedarikçilerin fırsatçı davranışını ortaya çıkartır. (Thompson ve Yuanyu, 2005: 452). Simon (1957)’ye göre, sınırlı rasyonellik görüşünde karar vericiler gerçek yaşamlarında kendilerini rasyonel karar verme sürecinden uzaklaştıracak sınırlayıcı faktörlerin etkisi altındadır. Sınırlı akılcılık ve fırsatçılık, piyasadaki işlemlerin daha da maliyetli olmasına yol açmaktadır.

İşleme konu olan maliyetler ise karşımıza varlık özgüllüğü, ürünün karmaşıklık derecesi, işlemin sıklık derecesi karşımıza çıkmaktadır.

Varlık özgüllüğü, bir varlığın yalnızca bir işleme özgü olması ve o işlem haricinde o firma açısından herhangi bir değerinin olmamasıdır. Varlık özgüllüğü işlemin gerçekleştirileceği ürüne ilişkin, ürünün farklı bir yerde kullanımı amacı ile konumlandırılması, ürüne ilişkin özelliklerin bir konumdan farklı bir konuma getirildiğinde farklı niteliklere sahip olan unsurların farklı şekilde iş yapabilmeye kabiliyetine sahip olmasıyla ilgilidir. Varlık özgüllüğü karşımıza dört tür çıkmaktadır. Bunlar, yer özgüllüğü, fiziki varlık özgüllüğü, beşerî sermaye özgüllüğü ve adanmış varlıklardır (Williamson,1998:32)

Ürünün karmaşıklık derecesini, ürünü oluşturan parça sayısı, bu parçaların karşılıklı etkileşimi ve ürünün yenilik derecesi belirlemektedir (Novak ve Eppinger,2001:189). Karmaşıklık derecesi işlem maliyetlerini arttırmaktadır.

İşlemin sıklık derecesi, işlemlerin tekrar etme sayısını belirtmektedir (Castner ve Ferguson,2000:66). İşlemin sıklık sayısı işlem maliyetlerini etkileyen önemli bir faktördür (Thompson ve Yuanyu, 2005: 452).

3. İşlem Maliyetini Oluşturan Unsurlar

İşlem maliyetlerini oluşturan unsurları yönetsel maliyetler olarak düşünülmesi mümkündür. (Wigand ve Benjamin:2001). Yönetsel maliyetler ise karşımıza fiyatların saptanması ve diğer ihtiyaçların belirlenmesi ihtiyacı potansiyel alıcı ve satıcıların birbirlerini buldukları ortam (piyasa)'nın belirlenmesi, bu piyasada alıcı ve satıcıların bir araya getirilmesi sürecini içeren maliyetlerdir. (Garicano ve Kaplan, 2001:463) Biz bu maliyetleri kısaca piyasa araştırmaları maliyeti, bilgi işlem maliyetleri, sözleşme maliyetleri ve fırsatçı davranışlardan korunma maliyetleri olarak inceleyebiliriz.(Daniel ve Klimis,1999:319).

1.Araştırma Maliyetleri: Örgütlerin ilgilendikleri ürün yada hizmeti üreten dağıtımını gerçekleştiren potansiyel firmaların belirlenerek ilgili firmalar hakkında araştırma yapılması ve bilgi edinilmesi ile ilgili maliyetlerdir. (Bakos, 1991: 295).Alıcı firmalar için işlem maliyetleri; araştırma yol ücretleri, telefon görüşmeleri, bilgisayar ücretleri, dergilere ödenen üyelik ücretleri ve araştırma sürecinde kaybedilen zamanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.(Chircu ve Majahan,2006:900) Satıcılar için işlem maliyetleri pazarlama ve reklam sürecinde karşılaşılan maliyetler ve kendisine uygun iş ortağı bulma maliyetleri ve zaman kaybı olarak karşımıza çıkmaktadır. (Holzmüller ve Schlüchter, 2002:14-15) .

2.Pazarlık Maliyetleri: Alıcı ve satıcının pazar araştırması evresinin sonucunda ulaştıkları bilgiler tatmin edici düzeyde ise pazarlık ve koşullarda anlaşma evresi başlar. (Chen,2001:154). İşletmelerde amaç değişim maliyetlerini minimize etmektir. (Ülgen ve Mirze,2006:311) İşlem

maliyetleri teorisinde pazarlık güçlerini belirleyen temel unsurlar tarafların eksik bilgiye sahip olması (Porter, 2000: 32) , fırsatçılık (Lee, 1996: 401) ve işlem yapan tarafların az sayıda olmasıdır (Bunduchi, 2005: 323).

3. Karar Verme Maliyetleri: Karar verme işlemi en basit tanımı ile alternatifler arasından seçim yapma olarak ifade edilir. (Türkel,1984:367). Bu süreç; sorunun saptanması, sorunu doğuran nedenlerin ve öğelerin tespiti, uygun çözüm yollarının bulunması ve kararın uygulamaya konulması sürecini kapsamaktadır. (Aşgun ve Tokat,2003:87). Genellikle çıkış sebebi sayısal ve bilgisel karmaşıklık olarak karşımıza çıkmaktadır. (Simon,1982). Karar verme sürecinin uzunluğu ve kısalığı maliyeti etkileyen unsurlardan biridir (Aşgun ve Tokat, 2003:92-93). Asimetrik bilginin yanlış yönlendirme ve fırsatçı yaklaşımlara gebe olması maliyeti artırıcı unsurlardan bir diğeridir. (Clemons ve Row,1993:323).

4.Sözleşme Görüşme Maliyetleri: Yasal sözleşmeler fırsatçı davranışlardan korunmanın temel yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. (Dyer, 1997: 537). Sözleşmeler farklı çıkarlar ile hareket eden kişiler arasında hukuki bir sonuç doğurmak, borç ilişkisi kurmak, var olan borçta değişiklikler yapmak ya da tamamen ortadan kaldırmak amaçlı yapılan anlaşmalardır. Bu aşamada karşımıza çıkacak olan işlem maliyetleri sözleşme sürecinde ortaya çıkan maliyetler, sözleşme şartlarının maliyetlerini kapsamaktadır. (Lee, 1996: 399)

5.Sözleşme Uygulama ve Kontrol Maliyetler: işlem maliyetleri, kontrol ve sözleşmenin uygulama maliyetlerini de içermektedir Bu aşamadaki maliyetler, işlem konusu olan malın kalitesi ,tedarikçi davranışlarının kontrolü, işlem koşullarının garanti edilmesi ve gerektiğinde iptal edilmesi ve yasal maliyetlerini içermektedir (Hobbs, 1996: 17).

4. İşlem Maliyeti Kuramında Yapılan Görgül Çalışmalar

İşlem maliyeti teorisi literatürde sağlam bir yer edinen teorilerden biri olup bu sağlamlığı, başta Ronald Coase, Oliver Williamson ve Yochai Benkler olmak üzere birçok bilim insanının katkıları ile geliştirmiştir. Bunlar arasında işlem maliyetlerini tarihsel bir mercekle inceleyen ve yol bağımlılıklarını gösteren Douglas North (North 1981), işlem maliyetlerini ve üretim maliyetlerini karşılaştıran Armen Alchian (Alchian ve Demsetz 1972) ve üretim maliyetleri ve işlem maliyeti mantığına ilişkin ilk ampirik kanıtları sağlayan Paul Joskow (Joskow 1985) yer almaktadır.

Coase'un 1937 tarihli ufuk açıcı makalesi, işlem maliyetleri kavramını "ortaya koymuş Williamson kırk yıl sonra bu kavramı temel varsayımlar ve bir işlemin maliyetini belirleyen boyutlar gibi birçok önemli iyileştirme

ekleyerek (Williamson 1979) teorik yapısını geliştirmiştir. Benkler (2002) ise işlem maliyeti teorisine ekonomik insan davranışı ve teknolojinin rolünü tanımlayarak kuramın sınırlarını genişletmiştir.

İşlem maliyeti kuramı birçok bilimde özellikle muhasebe, finans, pazarlama gibi işletme alanları ile politika, hukuk, tarım ve sağlık bilimleri alanında birçok çalışmada incelenmiştir. İşlem maliyeti teorisi ile ilgili literatür incelendiğinde literatürün temel olarak belli başlı kapsamlarda toplandığı görülmektedir.

İşlem maliyeti teorisini davranışsal yaklaşım içinde inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. (Aubert ve diğerleri, 2004: 922) Masten ve diğerleri (1991) ve Wallis ve North (1986) bu çalışmalara örnek olarak gösterilebilmektedir.

İşlem maliyeti yaklaşımının fırsatçılık ve sınırlı rasyonellik varsayımlarından hareket ile asil-vekil problemi ve vekalet teorisi ile arasındaki temel ilişkiler üzerine yazın gelişmiştir (Williamson, 1981). Bu çalışmalara örnek olarak Berle ve Means, 1932; Ross, 1973; Alchian ve Demsetz, 1972; Cheung, 1983 yapmış oldukları çalışmalar örnek gösterilebilir. Bu çalışmalarda temel varsayım asil- vekil ilişkilerinin işlem maliyetlerini artırabileceği olarak gösterilmiştir. Yönetici işgücü denetimi sırasında belirsizlik ve asimetric bilgi sorunu ile karşılaşabilmekte bu durum da işlem maliyetini artırıcı unsur olarak karşımıza çıkabilmektedir. Yönetici tarafından işgücünün denetimi sırasında karşılaşılan belirsizlik ve asimetric bilgi işlem maliyetlerini ortaya çıkarmaktadır (Çetin, 2012: 58-59). Asil- vekil problemi çerçevesinde yapılan yayınların bir kısmı da fırsatçılık bakış açısına göre değerlendirilebilecek rüşvet alımına yönelik çalışmalar olmuştur. Grossman ve Hart (1983), Groenendijk (1997) ve Harvey (2002) bu çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. Bu çalışmalarda ortaya çıkarılan ortak nokta rüşvet ve yolsuzluğun temel nedeni yöneticinin vekile güvenmesi ancak vekilin çıkar çatışması yaşandığında kendi çıkarını tercih etmesi bunun sonucu yaşanacak ahlaki tehlikenin işlem maliyetini artırması unsuru olmuştur.

İşlem maliyeti teorisinin kurumsal yönetim mekanizması kapsamında şekillenen çalışmalar karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda işlem maliyeti teorileri belirli davranışsal varsayımlar, aile şirketleri, firmalar özelindeki avantajların ortaya konulması, blok zincir ve tedarik zinciri ilişkileri, e ticaret, uzaktan çalışma üzerine yapılmış pek çok yayın bulunmaktadır. Kurumsal yönetim kapsamında Tece, (1986) Kochhar, 1996; Saravia ve Saravia-Matus, 2014; McClelland ve O'Brien, 2014) yapmış oldukları çalışmalar örnek olarak verilebilir. E ticaret üzerine yapılan çalışmalara örnek olarak (Wu vd., 2014; Teo, 2006; Si, 2021; Che ve diğerleri, 2015; Liang ve Huang, 1998) yaptıkları çalışmalar örnek olarak verilebilir.

İşletmelerde tedarik zinciri yönetiminin işlem maliyeti teorisine göre incelendiği çalışmalar da literatürde geniş bir yer tutmaktadır. Clemons ve diğerleri, (1993), Hobbs (1996), Rindfleisch ve Heide (1997 Grover ve Malhotra(2003); Ketokivi ve Mahoney(2020); Goeij ve diğerleri (2021). Bu çalışmalara göre lojistik bölümünde tedarik zincirinde karşılaşılan gizli ve ölçülmesi kolay olmayan temel işlem maliyetleri; sipariş verme, iletişim müzakere koordinasyon, eleme, seçme, eksik pazarlık ve fırsatçı davranış, ilerleme takibi, faturaları yükseltme, teslimat düzenlemelerini onaylama, sorguları ele alma ve şirketlerin birbirleriyle iş yaptığında ortaya çıkan tüm diğer faaliyetlerin maliyetleridir. Bu maliyetlerin tespiti ve azaltılabilesinin olası yolları bu çalışmalarda araştırılmaktadır.

İşlem maliyeti teorisinin sosyal ağlar ve bu ağların paylaşım özelliklerinin ele alındığı çalışmalar da literatürde yer almaktadır Oliver (1990), Akbar & Tracogna (2018); Meydan, (2010); Şen & Mert (2019). Bu çalışmalarda sosyal ağlar ile işlem maliyetlerinin azaltılarak verimliliğin artırılması, fırsatçılık, varlıkların spesifikliğı ve sınırlı rasyonellikten kaynaklanan belirsizlik altında güven temelinde işlem maliyetlerinin azaltılması söz konusu olabilecektir. Sosyal sermaye ile işlem maliyeti arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarda ise güven sağlama ve denetim noktasında ihtiyacın minimize edilmesi ve mevcut risklerin azaltılması ile işlem maliyetlerinin azaltılabileceğı belirtilmiştir (Fraedrich, Ferrell ve Ferell, 2013: 265).

Literatürde işlem maliyeti teorisi çerçevesinde ticari sözleşmelerin süresine odaklı çalışmalarda yer almaktadır. Bu çalışmalara örnek olarak Erdoğan (2019) , Joskow (1987), Crocker and Masten (1988), Saussier (1999)'ın çalışmaları verilebilir. Çalışmalardan Joskow (1987) sonucuna göre kuruluş yeri ve fiziksel varlık özgüllüğü arttıkça sözleşme süresi uzamaktadır. Crocker ve Masten (1988) sonuçlarına göre sözleşmeler daha çok üreticinin hizmet verdiği alanlara göre kısalıp uzamaktadır. Ayrıca piyasalarda artan belirsizlik ile birlikte sözleşme sürelerinde azalış gözlenmektedir. Saussier (1999)'in çalışmasının sonucuna göre sözleşme süresinin ilişkiye özgü yatırımlarla arttığı, talep belirsizliğı ile azaldığı sonucuna varılmıştır.

İşlem maliyeti teorisi ile ilgili yukarıda belirtilen temel alanlar dışında literatürde birçok çalışma ile yer almıştır. İki kuram arasındaki benzerlik ve farklılık (Tekel (2012), farklı gelenekler ile birlikte yorumlama (Gürçaylılar-Yenidoğan (2013)) dış Pazar stratejileri açısından değerlendirme (Mrozcek (2014)), etkisinin ele alındığı alanda yer alan stratejilerin teori yardımı ile geliştirilmesi, sağlık hizmetlerinin işlem maliyeti yaklaşımı çerçevesinde incelenmesi (Aktürk (2018)) dış ticaret işletmelerinde, uluslararası işletmelerde, üretim işletmelerinde, uygulanması avantaj ve dezavantajların

tespit edilmesi, meta analizleri (Rindfleisch (2020)), gibi çalışmalar da yer almaktadır (Cuypers vd., 2021; Çelik & Bedük, 2014; Geyskens vd., 2006; Ghoshal & Moran, 1996; Hennart, 2010). Spiller (1985) işlem maliyeti kuramı bakış açısıyla şirket birleşmeleri çalışmalarına öncülük etmiş, Gatingon ve Anderson(1988) yabancı yatırım tarzını seçme üzerine öncü bir çalışma yapmış, Masten v.d.(1991) işlem maliyetlerinin doğrudan ölçülmesini göstermesi yönüyle öncü çalışma yapmış, Silverman ve diğ. (1997) yönetim ve performans arasındaki bağlantıyı gösterme açısından öncü çalışma yapmıştır.

Sonuç ve Öneriler

İşlem maliyeti teorisi ilk olarak Coase(1937) tarafından ortaya atılmış sadece piyasa ekonomisinde fiyat mekanizması ile şekillenmediği ön maliyet ve son maliyet gibi ek maliyetler ile kaynaklandığı belirtilmiştir. Daha sonra teori Williamson(1985) tarafından ek katkılar ve varsayımlar ile şekillenmiş maliyet unsurlarına çevresel belirsizlik, karmaşıklık, düşük işlem sıklığı, bilgi asimetrisi ve zayıf işlem atmosferinin tümü eklenerek teoriye katkılar sunulmuştur. Benkler (2002) ile ekonomik insan davranışı ve teknolojinin rolü kurama eklenerek sınırları genişletilmiştir. Tarihsel açıdan bakıldığında teori zengin bir geçmişe sahip olup literatürde hala dikkat çekici bir yer almaktadır.

Günümüzde artan iş bölümü ve uzmanlaşma, bilginin maliyeti, teknolojik gelişim, sosyal ve ekonomik ortamın gelişmesi ve rekabet koşullarının maksimum seviyede yaşandığı, işlem maliyetlerini minimize edecek uygulamaların önem kazandığı ortamlarda maliyetin önemi oldukça artmaktadır. Bu kapsamda işlem maliyeti teorisinin araştırmalarda daha fazla yer edinmesi işletmelerin yönetim, üretim ve lojistik ayağında değil her alanında incelenmesi gereken önemli bir olgu haline gelmiştir.

Bu kapsamda bu çalışmada incelenen literatür göz önünde bulundurulduğunda literatürde yapılabilecek çalışmalar daha çok bir mal veya hizmetin üretim ve dağıtım maliyetlerinin en düşük seviyeye indirecek davranışların tespit edilmesi, işletmelerin tüm fonksiyonlarında bu maliyet minimizasyonunun kalite ve imajı düşürmeden nasıl yapılabileceğinin araştırılması üzerine gerçekleştirilebilir. Genellikle makro düzeyde görülen işlem maliyetleri yazını daha mikro çerçevede sürdürülebilir.

KAYNAKÇA

- Aktürk, B. (2018). “Sağlık Hizmetlerinin İşlem Maliyeti Yaklaşımı Çerçevesinde İncelenmesi: Aile Sağlığı Merkezleri ile Hastanelerin Karşılaştırılması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Alchian, A. A., & Demsetz, H. (1972). Production, information costs, and economic organization. *The American economic review*, 62(5), 777-795.
- Aşgun, İnal, Cem, Tokat, Bülent, İşletmelerde Yönetim Ve Örgüt, Birinci Baskı, Avcı Matbaası, İstanbul, 2003.
- Aubert, B. A., Rivard, S., & Patry, M. (2004). A transaction cost model of IT outsourcing. *Information & management*, 41(7), 921-932.
- Bakos, J., Yannis, “A Strategic Analysis Of Electronic Marketplaces”, *Mis Quarterly*, Special Issue: Strategic Use Of Information Systems, Vol: 15, No: 3, Sh: 295- 310, 1991.
- Barney, J. Ve Hesterly, W. (1996). Organizational Economics: Understanding The Relationship Between Organizations And Economics Analysis. *Handbook Of Organization Studies*. Pp.115-147.
- Barney, J., Ve Hesterly, W. (2006). Organizational Economics: Understanding The Relationship Between Organizations And Economic Analysis. S. Clegg, C. Hardy, T. B. Lawrence, Ve W Nord (Eds) *The Sage Handbook Of Organization Studies*, Second Edition. London: Sage, 111-148.
- Benkler, Y. (2002). Coase’s penguin, or, linux and” the nature of the firm”. *Yale law journal*, 369-446.
- Bunduchi, Raluca, “Businnes Relationship İn Internet-Based Electronic Markets: The Role Of Goodwill Trust And Transaction Costs”, *Information System Journal* , Vol: 15, No:4 , Sh: 321-341, 2005.
- Castner, Grant, Ferguson, Colin, “The Effect Of Transaction Costs On The Decision To Raplace ‘Off-The-Shelf’ Software: The Role Of Software Diffusion And Infusion”, *Information Systems Journal*, Vol: 10, No: 1, Sh: 65-83, 2000.
- Che, T., Peng, Z., Lim, K. H., & Hua, Z. (2015). Antecedents of consumers’ intention to revisit an online group-buying website: A transaction cost perspective. *Information & Management*, 52(5), 588-598. <https://doi.org/10.1016/j.im.2015.04.004>
- Chen, Stephen, *Strategic Management Of E-Business*, John Wiley & Sons Ltd., England, 2001.
- Cheung, S. N. (1983). The contractual nature of the firm. *The Journal of Law and Economics*, 26(1), 1-21.

- Chircu, M., Alina, Mahajan, Vilay, "Managing Electronic Commerce Retail Transaction Costs For Costumer Value", *Decision Support Systems*, Vol: 42, Issue: 2, Sh: 898-914, 2006.
- Clemons, E., K., Reddi, S.P., Row, M., C., "The Impact Of Information Technology On The Organization Of Economic Activity: The 'Move To The Middle' Hypothesis", *Journal Of Management Information Systems*, Vol: 10, No: 2, Sh: 9-36, 1993.
- Crocker, K. J., & Masten, S. E. (1988). Mitigating contractual hazards: Unilateral options and contract length. *The RAND Journal of Economics* 19(3), 327-343.
- Coese,R.(1937). The Nature Of The Firm. *Economica*, 4, Pp.386-405.
- Cuyppers, I. R., Hennart, J. F., Silverman, B. S., & Ertug, G. (2021). Transaction cost theory: Past progress, current challenges, and suggestions for the future. *Academy of Management Annals*, 15(1), 111-150.
- Çetin, T. (2012). Yeni Kurumsal İktisat. *Sosyoloji Konferansları*, (45), 43-73.
- Das, T.K., B.S. Teng (2002), "A Social Exchange Theory Of Strategic Alliances", *Cooperative Strategies And Alliances*, Ed. F.J. Contractor, P. Lorange, Netherlands, Elseiver Science Ltd., 455.
- Daniel, Elizabeth, Klimis, George M., "The Impact Of Electronic Commerce On Market Structure: An Evaluation Of The Electronic Market Hypothesis", *European Management Journal*, Vol: 17, No: 3, Sh: 318-325, 1999.
- Davut Lâle, *Sanayi İktisadı: Piyasa Yapısı Unsurları*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2002.
- Dyer, Jeffrey, H, "Effective Interfirm Collaboration: How Firms Minimize Transaction Costs And Maximize Transaction Value", *Strategic Management Journal*, Vol: 18, No: 7, Sh: 535-556, 1997.
- Eisenhardt, K. M. (1989). Agency Theory: An Assessment And Review. *Academy Of Management Review*. 14: 57-74.
- Erdoğan, D. (2019). Sözleşme Süresinin Belirlenmesi: İşlem Maliyeti Teorisi Bakışıyla Yer Hizmeti Sözleşmeleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma, *Gaziantepe University Journal of Social Sciences*, 18 (2), 623-637, Submission Date: 30-06-2018, Acceptance Date: 14-03-2019. Araştırma Makalesi.
- Fraedrich, J., Ferrell, O.C. ve Ferrell, L. (2013). *Ethical Decision Making in Business: A Managerial Approach*. Canada: South-Western, Cengage Learning, Nelson Education
- Inkpen,Judge, W.Q., R. Dooley (2006), "Strategic Alliance Outcomes: A Transaction-Cost Economics Perspective", *British Journal Of Management*, Vol: 17, 23-37.

- Garicano, L. N., Kaplan, Steven, “The Effects Of Business To Business E-Commerce On Transaction Costs”, *The Journal Of Industrial Economics*, Vol: 49, No: 4, Sh: 463-485, 2001.
- Geyskens, I, Steenkamp, J. And Kumar, N. (2006). Make, Buy, Or Ally: A Transaction Cost Theory Meta-Analysis. *Academy Of Management Journal*, 49 (3) 519-543.
- Ghoshal, S., & Moran, P. (1996). Bad for practice: A critique of the transaction cost theory. *Academy of management Review*, 21(1), 13-47.
- Groenendijk, N. (1997). “A Principal-Agent Model of Corruption”. *Crime, Law & Social Change*, Kluwer Academic Publishers Netherlands.s. 207–229
- Grossman, S. J., & Hart, O. D. (1983). Implicit contracts under asymmetric information. *The Quarterly Journal of Economics*, 123-156.
- Grover, V., & Malhotra, M. K. (2003). Transaction cost framework in operations and supply chain management research: theory and measurement. *Journal of Operations management*, 21(4), 457-473. [https://doi.org/10.1016/S0272-6963\(03\)00040-8](https://doi.org/10.1016/S0272-6963(03)00040-8)
- Gürçaylılar-Yenidoğan, T. (2013). Yeni kurumsal iktisat geleneğinde işlem maliyeti teorisinin rolü ve son gelişmeler. *Business & Economics Research Journal*, 4(2).
- Hill, Charles, W.L., “Cooperation, Opportunism And The Invisible Hand; Implications For Transaction Cost Theory”, *The Academy Of Management Review*, Vol: 15, No: 3, Sh: 500-513, 1990.
- Hobbs, Jill E., “A Transaction Cost Approach To Supply Chain Management”, *Supply Chain Management*, Vol: 1, No: 2, Sh: 15-27, 1996.
- Holzmüller, Hartmut, H., Schüchter, Jan, “Delphi Study About The Future Of B2b Marketplaces In Germany”, *Electronic Commerce Research And Applications* 1, Vol: 1, Issue: 1, 2002, Sh: 2-19.
- Hynes, N., D.A. Mollenkopf (1998), “Strategic Alliance Formation: Developing Framework For Research”. <Http://Smib.Vuw.Ac.Nz>
- Joskow, P. L. (1985). Vertical integration and long-term contracts: The case of coal-burning electric generating plants. *The Journal of Law, Economics, and Organization*, 1(1), 33-80.
- Joskow, P. L. (1987). Contract duration and relationship-specific investments: Empirical evidence from coal markets. *The American Economic Review*, 77(1), 168-185.
- Kalemci, R.A. (2012). Örgüt Kuramları. Beta Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, Ss. 117-140.
- Ketokivi, M., & Mahoney, J. T. (2020). Transaction cost economics as a theory of supply chain efficiency. *Production and Operations Management*, 29(4), 1011-1031. <https://doi.org/10.1111/poms.13148>

- Kochhar, R. (1996). Explaining firm capital structure: The role of agency theory vs. transaction cost economics. *Strategic Management Journal*, 17(9), 713-728. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-0266\(199611\)17:93.0.CO;2-9](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-0266(199611)17:93.0.CO;2-9)
- Koçel, T. (2011). İşletme Yöneticiliği. Bata Yayınları, 13.Baskı, İstanbul, Ss. 357-358.
- Kula Ferit; İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 17 Ekim 2003 Sayı: 3-4
- Lee, Geoun, Ho, "Electronic Brokerage And Electronic Auction: The Impact Of It On Market Structures", *Proceedings Of The 29th Annual Hawaii International Conference On System Science*, Sh: 397-406, 1996,
<Http://Csd12.Computer.Org/Comp/Proceedings/Hicss/1996/7333/00/73330397.Pdf/>
- Liang, T.-P., & Huang, J.-S. (1998). An empirical study on consumer acceptance of products in electronic markets: a transaction cost model. *Decision support systems*, 24(1), 29-43. 10.1016/S0167-9236(98)00061-X
- Masten, S. E., Meehan Jr, J. W., & Snyder, E. A. (1991). The costs of organization. *The Journal of Law, Economics, and Organization*, 7(1), 1-25.
- McClelland, P. L., & O'Brien, J. P. (2011). Transaction cost economics and corporate governance: The case of CEO age and financial stake. *Managerial and Decision Economics*, 32(3), 141-158. <https://www.jstor.org/stable/23012434>
- Meydan, C.H. (2010). Kaynak bağımlılığı, işlem maliyetleri, örgütsel ağ ve yeni kurumsal kuram ile örgütlerin ittifak oluşturma sebepleri üzerine bir inceleme. *Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Dergisi*, 9 (2), 17-40
- Mroczek, K. (2014). Transaction cost theory-explaining entry mode choices. *Economics and Business Review*, 14(1).
- North, D. C. (1981). Structure and change in economic history. (No Title).
- Novak, Sharon, Eppinger Steven D., "Searching By Design: Product Complexity And The Supply Chain", *Management Science*, Vol: 47, No: 1, Sh: 189- 204, 2001.
- Oliver, C. (1990). Determinants of interorganizational relationships: Integration and future directions. *Academy of Management Review*, 15 (2), 241-265.
- Orbay, Hakan, "Bilgi-İşleme Kısıtları ve Yönetim Hiyerarşileri – Hiyerarşilerin İktisadi Modellemesinde Yeni Yaklaşım", 10. Ulusal Yönetim Ve Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı, Sh: 559-567, Antalya, 2002.
- Ouchi, W.G. (1980). Markets, Bureaucracies And Clans. *Administrative Science Quarterly*, 25, Pp.129-141.
- Porter, Michael E., Rekabet Stratejisi, *Competitive Strategy*, Birinci Basım, Çev. Gülben Ulubilgen, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000.

- Rindfleisch, A., & Heide, J. B. (1997). Transaction cost analysis: Past, present, and future applications. *The Journal of Marketing*, 61(4), 30-54.
- Saravia, J., & Saravia-Matus, S. (2014). Corporate governance and transaction cost economics: A study of the equity governance structure. Center for Research in Economics and Finance (CIEF), Working Papers(14-11). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2444302>
- Sargut, S. ve Diğerleri. (2010). Örgüt Kurmaları. İmge Kitabevi, 2.Baskı, Ankara, Ss.21-22.
- Saussier, S. (1999). Transaction cost economics and contract duration: An empirical analysis of EDF coal contracts. *Recherches Économiques de Louvain/Louvain Economic Review*, 65(1), 3-21
- Si, Y. (2021). Research on the balanced relationship between online consumer behavior and E-commerce service quality based on 5G network. *Mobile Information Systems*, 2021. <https://doi.org/10.1155/2021/5562996>
- Silverman, B.S.(2002). *Organizational Economics. Companion To Organizations*.Pp.467-493.
- Simon, H. A., *Models Of Bounded Rationality*, Ma, Mıt Pres, Cambridge, 1982.
- Simon Herbert, *Making Management Decisions: The Role Of Intuition And Emotion*, The Academy Of Management Executive, 1978.
- Şen, C. ve Mert, İ. S. (2019). Psikolojik Sermayenin İş Tatmini, Örgütsel Bağlılık ve Sinizm Üzerindeki Etkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 9-21.
- Teo, T. S. (2006). To buy or not to buy online: adopters and non-adopters of online shopping in Singapore. *Behaviour & Information Technology*, 25(6), 497-509. <https://doi.org/10.1080/01449290500256155>
- Teece, D. J., Pisano, G., & Shuen, A. (1997). Dynamic capabilities and strategic management. *Strategic Management Journal*, 18(7), 509-5
- Teker, Ö. (2012). *Dikey Bütünleşme Stratejisinin Belirlenmesinde İşlem Maliyeti Teorisi ve Kaynak Temelli Yaklaşımın Karşılaştırılması* (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Thompson, S., H., Teo, Yuanyu, Yu, “Online Buying Behavior: A Transaction Cost Economics Perspective”, , *The International Journal Of Management Science*, Omega, Vol: 33, No: 5, Sh: 451-465, 2005.
- Türkel, Asuman, “Steps İn Decision Making Process”, *Marmara Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Sh: 367- 377, 1984.
- Ülgen, Hayri, Mrze, S., Kadri, Sletmelerde Stratejik Yönetim, Üçüncü Basım, Literatür Yayınları, İstanbul, 2006.
- Wigand, Rolf, T, I. Benjamin, Robert, “Electronic Commerce : Effects On Electronic Markets”, *Scholl Of Information Studies*, 2001.

- Williamson, O. E. (1975). *Markets And Hierarchies: Analysis And Antitrust Implications*. New York: Free Press.
- Williamson, O. E. (1979). Transaction-Cost Economics: The Governance Of Contractual Relations. *Journal Of Law And Economics*,22,Pp.233-261.
- Williamson, O. E. (1981). *The Economics Of Organizations: The Transaction Cost Approach*. *American Journal Of Sociology*. 87: 548-577.
- Williamson, O. E. (1985). *The Economics Institutions Of Capitalism*. New York: Free Press.
- Williamson, Oliver, E., “Strategy Research: Governance And Competence Perspectives ”, *Strategic Management Journal*, Vol: 20, No:12, Sh: 1087-1108, 1999.
- Wu, L.-Y., Chen, K.-Y., Chen, P.-Y., & Cheng, S.-L. (2014). Perceived value, transaction cost, and repurchase-intention in online shopping: A relational exchange perspective. *Journal of business research*, 67(1), 2768-2776. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296312002433>
- Yıldırım, Bekir, Yener, “Sermaye Piyasalarında İşlem Maliyetleri”, Sermaye Piyasası Kurulu – Piyasa Gözetim ve Düzenleme Dairesi, Yeterlilik Etüdü, Ankara, 2002.
- Yılmaz, F. (2002). Güç İlişkileri ve Firma Teorisi, Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi, 57(1).

